

EN DEL AV SKRIFTSERIEN BEMA – OM LIBERALISMENS UTMANINGAR

Det fria samhällets försvar

Innovation som vapen –
Vad Sverige måste lära sig av Ukraina

RUTGER BRATTSTRÖM

OHLIN institutet

bēma

En skriftserie om liberalismens utmaningar.

I antikens Athen var bēma den plattform man stod på när man presenterade sina argument inför folkförsamlingen. Ohlininstitutet erbjuder med skriftserien **bēma** en plattform för liberalt sinnade människor att framföra sina idéer. Skrifterna speglar således skribentens åsikter. Skrifter som rör teknisk utveckling och digitalisering samlas under underrubriken ”Teknik & frihet”.

Bēma (grekiska: βῆμα) var i antikens Grekland en upphöjd plattform som användes för att tala från inför en församling eller domstol. Ordet betyder bokstavligen ”steg” eller ”plattform” och förekom i flera olika sammanhang, men gemensamt för dem alla var att det handlade om offentlig auktoritet, synlighet och ansvar.

I folkförsamlingen – exempelvis på Pnyx i Aten – stod talare på bēman när de skulle tala till folkförsamlingen. Det var en konkret plats för demokratisk deliberation – alltså diskussion och argumentation inför ett beslut. Den symboliserade medborgarens rätt att tala och delta i det gemensamma.

Den som stod på bēman trädde fram inför andra och måste stå för sitt ord. Retorisk skicklighet vägde tungt, men så gjorde även karaktär och ethos. Att tala från bēman var inte bara ett privilegium, utan ett uttryck för medborgarskap och förtroende. Den konkretiserar idén att beslut, sanning och makt ska formas inför andra, inte i det fördolda.

Det fria samhällets försvar

Innovation som vapen –

Vad Sverige måste lära sig av Ukraina

Hur kan ett land som står under ett brutalt och fullskaligt angrepp från en militär supermakt inte bara överleva, utan också innovera i en takt som lämnar västerländska försvarsmakter på efterkälken? Kriget mellan Ryssland och Ukraina utkämpas inte bara av soldater i skyttegravar utan också av ingenjörer i elektroniklabb och kodare i utvecklingsmiljöer. Att vara ledande i teknikutvecklingen har blivit lika viktigt som att utrusta sina soldater med vapen och ammunition.

För att förstå mer behöver man förflytta sig till Ukraina. I den här essän kommer man få möta soldater, civilsamhällesorganisationer och politiker. Längs med vägen ställs frågorna:

- » Vilken roll spelar decentralisering och fria marknadsprinciper när ett land kämpar för sin överlevnad?
- » Hur har Ukraina lyckats omvandla sin försvarsindustri till ett dynamiskt ekosystem av agila startups, i direkt kontrast till västvärldens trögrörliga byråkrati?
- » Och framför allt, vad är det fundamentala sambandet mellan ett öppet, kreativt och fritt samhälle och dess förmåga att teknologiskt överlista en auktoritär fiende?

Det blir en analys av hur friheten i sig – friheten att skapa, konkurrera och anpassa sig – har blivit ett av Ukrainas mest potenta vapen.

Del 1: Kriget som Marknadsplats

På radion hör vi ett av Donald Trumps senaste uttalanden. Han säger att Volodymyr Zelenskij är en diktator och att det var Ukraina som startade kriget. Utanför bilfönstret rusar den polska motorvägen förbi i ett rasande tempo. Vår pickup, en gammal Nissan NP300 som inte byggdes igår direkt, har 300 kilometer kvar till gränskontrollen vid Budomierz. Den gnisslar när man svänger vänster, skriker motvilligt i uppforsbackarna och dricker kylarvätska i rasande takt. Men den kommer att duga i krig. Snart ska den, precis som de nästan tusen fordon som levererats av den svenska hjälporganisationen Blågula Bilen, frakta förnödenheter till den ukrainska fronten, och transportera sårade därifrån.

För mig är den här resan personlig. För drygt tre år sedan reste min äldsta vän, löjtnant Edvard Selander, samma väg. Han sa upp sig från Försvarsmakten för att ta värvning i Ukraina. Vi var vänner hela hans liv, från dagisåren på Öfre slotts i Uppsala, till 2022 då han stupade i en skogsduge i östra Ukraina.

Det blir en analys av hur friheten i sig – friheten att skapa, konkurrera och anpassa sig – har blivit ett av Ukrainas mest potenta vapen.

Edwards meddelanden från Ukraina förvånade mig. Bara någon månad efter att ryska styrkor hade trängt djupt in i Kyivs förorter och lämnat förödelse efter sig, beskrev Edvard en stad som fungerade nästan som vanligt. Han hyrde elsparkcyklar till militära övningar, köpte take away-öl på tapp i matbutikerna och kunde betala med kort överallt. Det fanns en dissonans mellan den bild av total kollaps vi i Sverige ofta förknippar med krig, och den verklighet han beskrev.

Hans ord och hans öde är anledningen till att jag sitter i pick-upen på väg till Ukraina. Jag vill förstå det land han valde att dö för. Jag vill förstå den motståndskraft han beskrev. Resan ned som volontär för Blågula Bilen är inte bara ett sätt att hjälpa till, utan en viktig del i att förstå det ukrainska försvaret.

Vid resans början träffade vi organisationens grundare, Take Aanstoot, på en avsides parkering i Linköpings utkanter. Han berättade hur allt började med att han skulle köra ner sin egen lastbil. Han bad om swish-donationer till bränslet. ”När jag kom hem hade jag 75 000 kronor kvar”, säger han. ”Så jag köpte en lastbil till och åkte ner med den, och folk fortsatte swisha.” Snart hade en spontan insamling vuxit till en organisation med 200 volontärer som levererar ett 40-tal bilar i månaden.

Blågula Bilen är en liten del i ett gigantiskt ekosystem av civilsamhällesorganisationer som utgör en grundpelare i Ukrainas försvarsförmåga. Den största delen av det ideella stödet är inhemskt, där tusentals ukrainska organisationer samarbetar direkt med brigaderna vid fronten. De tillhandahåller allt från basala förnödenheter som mat och kläder till avancerad teknik som mörkersikten och drönare. Detta massiva inflöde av privat och ideellt finansierad utrustning har inte bara fyllt luckor i den statliga försörjningen; det har fundamentalt förändrat hur det ukrainska försvaret fungerar.

Finansieringen från civilsamhället har lett till decentralisering i inköpen av försvarsmateriel. Ända sedan kriget startade 2014 har frivilligförband och civilsamhällesorganisationer burit en tung börda. Det ukrainska folket har lärt sig att göra egna insamlingar och samarbeta för att täcka sina behov. Traditionen av självorganisering har djupa till en postsovjetsk misstro mot centraliserad makt och en vana vid att lösa problem genom informella nätverk när staten fallerar.

Med finansiella hjälp av civilsamhället får slutanvändarna – soldaterna vid fronten – egna resurser att spendera på det de behöver allra mest. De blir direkta kunder till landets snabbväxande industri av teknikintensiva militära startups utan att behöva vänta på att ett centralt materielverk ska upphandla och fördela resurser. De kan agera själva, med en snabbhet och precision som ett centraliserat system aldrig kan matcha.

En svensk frivilligsoldat, Tobias, som stridit i Ukraina, bekräftar bilden. ”Du kan inte förvänta dig att du kommer få allt du behöver från staten, fattar man inte det är man illa ute”, säger han. Han uppskattar att han köpte omkring 30 procent av sin personliga utrustning själv, och att all avancerad teknik samt drivmedel finansierades genom egna insamlingar. Det handlar om allt från kängor som faktiskt passar och inte ger skavsår – en liten detalj som kan vara avgörande för en soldats stridsduglighet – till avancerade värmesikten och kommunikationsutrustning. Ukrainska soldater som jag talar med i Kyiv ger en liknande bild. Soldaten Roman, hemma på en kort permission från sin brigad i Donetsk, uppskattar att omkring hälften av materielen som hans brigad använder är privat finansierad. Ofta är det den nyaste och mest avancerade tekniken som brigaderna köper in själva.

Du kan inte förvänta dig att du kommer få allt du behöver från staten, fattar man inte det är man illa ute.

Roman är stationerad i en brigad för elektronisk krigföring, vars uppgift är att störa ut fiendliga drönare, deras behov av att uppdatera och vidareutveckla sin teknik tar aldrig slut. Decentraliseringen är vad som möjliggör anpassningsförmågan. Brigaden implementerar ny teknik minst en gång i månaden för att möta fiendens ständigt föränderliga metoder.

Behovet av snabbhet är akut både när det gäller offensiva och defensiva förmågor. En drönarmodell anses vara föråldrad efter ungefär sex månader, då fienden har hunnit utveckla effektiva störsändare. I ett sådant läge är centraliserade upphandlingsprocesser på flera år, vilket är normen i väst, en ren dödsdom. Denna agilitet handlar inte bara om överlevnad, utan om att ständigt ligga steget före i en teknologisk kapprustning som utspelar sig i realtid.

Det decentraliserade tillvägångssättet är inte resultatet av en storslagen, toppstyrd strategi som utformats i Kyivs regeringskvarter. Tvärtom har det vuxit fram organiskt, som en direkt och nödvändig anpassning till krigets brutala verklighet. När de centrala, byråkratiska systemen visade sig vara för långsamma och oförmögna att möta de snabbt skiftande behoven vid fronten, uppstod ett parallellt ekosystem. Det var enskilda soldater som, likt Tobias, köpte sin egen utrustning. Det var frivilligorganisationer som, likt Blågula Bilen, skapade egna försörjningskedjor. Det var agila teknikföretag som, likt Skyeton som vi återkommer till senare i texten, byggde direkta relationer med brigaderna för att lösa specifika problem.

Efter att ha sett framgångarna med detta underifrånperspektiv har även den ukrainska staten anammat principen. I december 2024 lanserades ett pilotprojekt där 2,1 miljarder hryvnia (omkring 50 miljoner dollar) fördelades direkt till stridande förband för inköp av drönare. Projektet blev så framgångsrikt att det permanentades och skalades upp redan månaden därpå. Nu allokeras 2,5 miljarder hryvnia (omkring 60 miljoner dollar) varje månad direkt till Ukrainas över hundra brigader, specifikt för drönaranskaffning.

I och med beslutet att fördela ut budgetmedel på brigaderna betonade den ukrainske försvarsministern Rustem Umerov att den decentraliserade modellen är den mest effektiva: ”Vi analyserade den här erfarenheten och bestämde oss för att skala upp initiativet. Enhetschefer kommer att kunna använda dessa medel för att köpa just de drönare som är mest effektiva för att utföra deras uppgifter vid fronten. Detta är ytterligare ett steg mot att skapa det mest flexibla systemet för att förse militären med allt som behövs för att försvara Ukraina.”¹

Man ska inte sticka under stolen med att Ukraina har stora problem med korruption, både i försvaret och i övriga staten. Vid första anblick kan decentraliseringen tyckas öka riskerna för att pengar försvinner i fel fickor. Så sker säkerligen i vissa fall, men de största korruptionsproblemen finns i de byråkratiska statliga systemen. Att flytta pengarna närmare fronten blir på sätt och vis en anti-korruptionsåtgärd. Den som riskerar att dö om den inte har rätt utrustning kommer inte slösa bort sina resurser.

I fredstid gäller dock inte samma logik. När fienden inte utgör ett direkt hot, då är riskerna för korruption i försvarsorganisationens utkanter högre. Det bör dock inte leda till slutsatsen att decentraliseringen kan vänta tills kriget kommer

Behovet av snabbhet är akut både när det gäller offensiva och defensiva förmågor.

1 Armyinform, ”Бойові бригади будуть щомісяця отримувати 2,5 млрд грн на дрони — Рустем Умеров”, *Armyinform*, <https://armyinform.com.ua/2025/01/21/bojovi-brygady-budut-shhomisyaczya-otrymuvaty-25-mlrd-grn-na-drony-rustem-umyerov/> [hämtad 2025-a-03-05].

– strukturerna måste vara på plats innan. Processer för att flytta ut budgetmedel till förband bör sättas på plats redan i fredstid, så att mer resurser kan skjutas in i systemet när det behövs.

Ja, pengar kommer att användas ineffektivt och korkat då och då om man släpper på kontrollen. Men är det värre än att pengar och tid slösas i byråkrati? Dessutom är det svårt, om inte omöjligt, att komma med innovationer om man inte vågar misslyckas. Det är först när man låter människor satsa på idéer som ingen tänkt på förut som något nytt kan skapas.

Ukrainska politiker och militärer har inte avslutat arbetet med införa marknadsprocesser i försvaret. Nästa steg är *gamification*, enligt vice premiärminister och digitaliseringsminister Mykhailo Fedorov. Idén är att brigader belönas med poäng för varje verifierad rysk måltavla de slår ut. Dessa poäng fungerar som en intern valuta i en digital butik där förbanden kan köpa nya drönare, ammunition och annan utrustning. Det är en närmast darwinistisk modell för resursfördelning: de mest effektiva förbanden och taktikerna får automatiskt mer resurser för att kunna reproducera sin framgång. Modellen står i total kontrast till traditionella, toppstyrda hierarkier och förvandlar krigföringen till en decentraliserad marknadsplats där överlevnad och framgång dikteras av mätbara resultat, inte av gissningar i ett avlägset högkvarter.

Det vi ser i Ukraina är en försvarsmakt som omformats i realtid, driven av nödvändighet och ett myller av privata initiativ. En modell där soldaten blir kund, entreprenören blir leverantör och staten blir en möjliggörare snarare än en centraliserad planerare. Men den här modellen uppstod inte i ett vakuum. Den är ett direkt och logiskt svar på en fundamental förändring i det globala teknologiska landskapet – en förändring som gör traditionella, toppstyrda försvarsmakter alltmer irrelevanta. För att förstå varför den ukrainska modellen är framtiden, måste vi zooma ut från slagfältet och se till de nya spelregler som tekniken själv har skapat.

Ukrainska politiker och militärer har inte avslutat arbetet med införa marknadsprocesser i försvaret.

Nästa steg är gamification.

Del 2: Det nya teknologiska landskapet

Det ukrainska tillvägagångssättet är anpassat efter det faktum att militär-teknologisk utveckling har förändrats. Under 1900-talet var den militära teknologin världsledande. GPS, internet och laser utvecklades för militära syften och sipprade sedan ut i den civila sfären. I dag är förhållandet det motsatta. Den civila teknikutvecklingen, driven av stenhård global konkurrens, har sprungit om den militära. Dagens verkliga Manhattanprojekt och månlandningar drivs inte i statlig regi, utan av företag som OpenAI. Produkter som drönare och AI utvecklas för den civila marknaden och modifieras sedan för militära syften, vilket radikalt förändrar slagfältet.

Den teknologiska utvecklingen för civila produkter är rasande snabb. Det främsta exemplet är kanske halvledarindustrin, världens mest avancerade produktion. Under flera decennier har antalet transistorer som får plats på ett mikrochip fördubblats ungefär vartannat år. Varenda mobiltelefon har idag tillgång till beräkningskraft och minne som man bara kunde drömma om för 20 år sedan. På konkurrensutsatta marknader blir produkter billigare och bättre.

För militära produkter ser utvecklingen annorlunda ut. Stridsflyg, ubåtar och artilleripjäser förbättras kontinuerligt, men priserna sjunker inte – de stiger. Vapen-

industri är nästan aldrig konkurrensutsatt. Troligen har inget land någonsin köpt ett stridsflyg enbart baserat på pris och kvalitet. Geopolitiska ställningstaganden och gynnande av inhemska företag vinner nästan alltid även om det finns bättre och billigare produkter.

Det här fenomenet fick Norman R. Augustine, flygplansingenjör och 1975 till 77 den amerikanska arméns näst högsta civila tjänsteman, att formulera en serie satiriska men träffsäkra ”lagar” om försvarsindustrins absurda ekonomi. Den mest berömda är nummer 16, som konstaterar att ”[å]r 2054 kommer hela försvarsbudgeten att räcka till att köpa ett enda taktiskt stridsflygplan. Detta flygplan kommer att behöva delas av Flygvapnet och Marinen 3½ dagar var per vecka, förutom under skottår, då det kommer att göras tillgängligt för Marinkåren den extra dagen.”

Om stridsflyg ens används 2054 återstår att se, men Augustine har på många sätt fått rätt. När det amerikanska stridsflyget F-16 lanserades 1978 kostade det omkring 13 miljoner dollar, men tiden kom plattformen att utvecklas och senare modeller av F-16 kunde kosta uppemot 70 miljoner dollar. Den senaste modellen, F-35, kostar oftast över 100 miljoner dollar. Svenska stridsflyg har sett samma utveckling. Även om JAS Gripen är billigare än många av sina konkurrenter brukar inköpskostnaden landa på mellan 60 och 85 miljoner dollar.

De stora kostnadsökningarna gäller inte bara flygplan. 2018 skrev forskare på Totalförsvarets Forskningsinstitut rapporten *Kostnadsutveckling för försvarsmateriel – inflation eller bättre prestanda?* De konstaterade att ”kostnadsutvecklingen för hela försvarsmaterielbeståndet i genomsnitt till 3–4 % per år över allmän prisutveckling mätt med KPI” och att ökad prestanda inte kan förklara mer än hälften de snabba prisökningarna.

Det är inte konstigt. Att bygga allianser genom gemensamma beroenden kan vara viktigare än att ha de bästa prylarna. Om de billigaste produkterna byggs av en opålitlig aktör som man inte kan vara säker på levererar i kris – då är det rimligt att välja en dyrare. Men utan riktig konkurrens skenar priserna. De stora avancerade militära plattformarna är löjligt dyra jämfört med så kallade *dual-use* produkter där konkurrensen i den civila sektorn drar ner priserna för militären. I många fall är en artillerigranat i dag dyrare än en långt mycket mer avancerad drönare.

Det är inte bara *dual-use* produkterna som förändrat spelplanen. En annan lika viktig faktor är den digitala infrastruktur som gör dem tillgängliga – internet. Nätets decentraliserade natur möjliggör de blixtnabba transaktioner och den icke-byråkratiska organisering som är hela grunden för den ukrainska modellen. Insamlingar via sociala medier, krypterad kommunikation för att samordna volontärer och direkta inköp från startup-företag till soldater vid fronten – inget av detta vore möjligt utan ett uppkopplat samhälle. Internet har skapat en global, fri marknadspåls för försvarsmateriel som existerar parallellt med de traditionella, tröga statliga systemen. Det är på denna digitala arena som en drönare kan gå från idé till prototyp och vapen på några veckor, inte år.

Dagens drönare, quadrokoptern med fyra propellrar, föddes som en civil produkt under 2000-talet. De kan användas till att ta landskapsbilder, inspektera otillgänglig skog och förhoppningsvis till att leverera paket i en framtid där luftrummet avreglerats. Nu dominerar de slagfälten i Ukraina, 70-80 procent av de ryska förlusterna åsamkas av drönare. Den som först skapar autonom styrning av drönare genom att applicera AI får ett enormt övertag. Då begränsas inte längre kriget av antalet piloter och det elektroniska försvaret mot drönarna blir meningslöst.

Insamlingar via sociala medier, krypterad kommunikation för att samordna volontärer och direkta inköp från startup-företag till soldater vid fronten – inget av detta vore möjligt utan ett uppkopplat samhälle.

Ukraina har i mångt och mycket lyckats efterlikna den civila marknadens dynamik när det kommer till inköp av drönare. I stället för centralt planerade inköp får varje brigad en pott pengar att köpa teknik för. De är inte låsta till några långa kontrakt med enstaka stora försvarsföretag.

Den ukrainska försvarsinnovationsmyndigheten BRAVEi har registrerat mer än 1 500 företag startupföretag som arbetar med mer än 3 600 innovationsprojekt på sin plattform för att länka ihop soldater med behov och entreprenörer med idéer. Konkurrensen är stenhård, produkterna blir bättre och bättre, och billigare och billigare. De flesta projekt kommer att misslyckas, men de som överlever formar framtidens slagfält i en ständig, iterativ dialog med soldaterna som testar deras prototyper under faktiska stridsförhållanden. Den dynamiska ukrainska försvarsmarknaden märks tydligt om man besöker branschmässor såsom Defense Tech Innovations Forum, anordnat av BRAVEi i Kyiv.

Av säkerhetsskäl avslöjas platsen först klockan 22 kvällen innan. Den stora källaren på det lyxiga Intercontinental Hotel vibrerar av ett sorl på ukrainska och engelska. Doften av hotellkaffe blandas med den svaga, metalliska lukten av ny elektronik från montrarna där FPV-drönare ligger uppradade som väntande rovfåglar. Här trängs hundratals techentreprenörer i jeans och sneakers med uniformerade officerare och internationella investerare i kostym. Energin är påtaglig, en blandning av Silicon Valleys optimism och krigets dödliga allvar.

Inledningstalare är vice premiärminister Fedorov. Han är glasklar i sin analys. Ukraina har i tre års tid hållit en numerärt och materiellt överlägsen fiende stången tack vare ledarskap inom ett område – innovation. Och den innovationen, menar han, bygger på två framgångsfaktorer: fri marknad och konkurrens.

Entreprenören Oleksandr, som bygger elektromagnetiska drönarförsvarssystem, berättar en historia som är typisk för ukrainska försvarsföretagare. Allt började med en personlig kontakt vid en brigad. Han diskuterade sin idé med soldaterna, levererade en prototyp för fälttest, och genom flera vändor arbetade han sig fram till en fungerande produkt baserat på deras feedback. Ingenstans i processen var militärens centrala ledning eller byråkrater inblandade.

Denna snabbhet står i skarp kontrast till västerländsk byråkrati, som bygger på en helt annan filosofi. Den västerländska modellen är utformad för fredstid och präglas av riskminimering, förutsägbarhet och omfattande dokumentation för att undvika fel. Den ukrainska modellen, född ur desperation, är istället byggd på risktolerans, snabb iteration och en acceptans för en hög felfrekvens för att uppnå innovation i realtid. Roman Knyazhenko, VD för drönarföretaget Skyeton, säger rakt ut: ”Byråkratin i EU är 10 gånger hårdare än i Ukraina.”

En modern försvarsmakt dock kan inte existera utan långsiktig, strategisk planering. Att utveckla nästa generations stridsflyg, bygga en ubåt eller säkerställa att industrin kan skala upp ammunitionsproduktion i kris är processer som oundvikligen tar årtal och kräver en centraliserad vision. Problemet är inte att den västerländska modellen bygger på planering, utan att den har gått för långt i sin strävan efter total riskminimering. Resultatet är ett system som har förlorat sin anpassningsförmåga och applicerar samma trögrörliga logik på allt. Lärdomen från Ukraina är kanske inte att vi ska överge planering helt, utan att vi måste återfinna balansen och förstå att ett inköp av en drönare inte kan, och inte ska, följa samma byråkratiska process som en beställning av en ny ubåtsflotta.

Denna snabbhet står i skarp kontrast till västerländsk byråkrati, som bygger på en helt annan filosofi.

Vid årsskiftet 2024 – 2025 levererade Försvarets materielverk drönare till armén och hemvärnet. Upphandlingsprocessen tog totalt fyra år och två månader. De här drönarna är sannolikt oanvändbara i skarpt läge. De svenska styrkorna kommer i ett krig mot Ryssland vara i ett hopplöst teknologiskt underläge.

Allt måste gå fortare, men regelförenklingar och snabbare byråkrati räcker inte. Ett decentraliserat beslutsfattande är minst lika viktigt. Sverige behöver ta efter den ukrainska modellen med decentraliserade budgetar för som förbanden kan använda fritt.

Det handlar inte bara om skillnader i processer, utan i strategisk kultur. En anställd vid BRAVEi sammanfattar det: ”Att vara centraliserad och planerad är ett privilegium för fredstid.”

Denna agila, marknadsdrivna modell har gett resultat. President Zelenskyj satte målet att producera en miljon drönare skulle produceras under 2024. Marknaden överträffade det med råge; den årliga produktionstakten är nu över fyra miljoner. På ett år har den inhemska produktionen av pansarfordon femdubblats och produktionen av artillerisystem tredubblats.

Denna innovationskultur är dock inte isolerad till försvarssektorn; den är ett symptom på ett samhälle som, trots kriget, kämpar för att bevara och utöka alla former av frihet. Samma decentraliserade och kreativa energi som driver fram nya drönarmodeller driver också fram en kulturell renässans. Tekniken försvarar friheten, men det är den levande, andande friheten – att mötas, utbyta idéer, starta företag och utmana normer – som i sin tur föder den tekniska utvecklingstakten. Hade Kyiv varit en stad i lockdown, där ekonomin och det sociala livet stannat av, hade landet kollapsat för länge sedan.

Under kriget har den ukrainska kulturen blommat ut, ett explosivt svar på Rysslands försök att utradera den ukrainska identiteten. I Kyivs bokhandlar skyltas det med ukrainska författare, där rysk litteratur tidigare dominerade. På Ukrainian Fashion Week återupptäckts traditionella mönster i moderna tappningar, och nya klädmärken startas på löpande band. Modeskaparen Dinara, som startade sitt företag under brinnande krig, förklarar varför: ”Det är viktigt att göra verklighet av sina drömmar just nu. Det går inte att vänta när man inte vet hur morgondagen ser ut. Kommer man ens vakna?”

Denna känsla av att leva i nuet genomsyrar staden. På hipa källarbarer som Barman Dictat är stämningen på topp och dansgolvet fyllt, samtidigt som ett bord längst in står permanent reserverat för de som stupat vid fronten, med upphällda glas och ett väntande cigarettpaket. När flyglarmet ljuder klockan 21:38 är det ingen som reagerar. Bandet spelar vidare och hela baren skriker med i Bon Jovis refräng: ”I ain’t gonna live forever – I just want to live while I’m alive”. Det är denna normalitet, denna livsbejakande vardag, som gör landet värt att försvara. “It’s my life”.

Det syns överallt. Anastasiia Shevchenko är prima ballerina vid Kyivs ballett och har fått flera erbjudanden från utlandet men väljer att stanna. ”Jag skulle inte kunna förmå mig själv att dansa någon annanstans – det här är mitt hem”, säger hon. ”Jag vill fortsätta inspirera Kyiv-borna och erbjuda dem möjligheten att kort glömma den hemska verkligheten utanför.”

Det teknologiska landskapet har alltså ritats om fullständigt. Den gamla sanningen om att militär styrka köps i form av ett fåtal extremt dyra och långsamt utvecklade plattformar har utmanats av en ny verklighet. En verklighet där tusentals billiga, snabbutvecklade och kommersiellt tillgängliga produkter är vägen till seger.

**Att vara
centraliserad
och planerad är
ett privilegium
för fredstid.**

Ukraina har anpassat sig väl till den nya verkligheten. Men den förmågan är ingen slump. Den är djupt rotad i den samhällsmodell och den frihet de kämpar för – och i den totala motsatsen som de kämpar emot.

Del 3: Det fria samhällets antites

Det fria samhället är värt att slåss för. Det handlar inte bara om att starta företag och utöva sin kultur. Soldaten Ihor, som tog värvning direkt efter invasionen, gifte sig med sin Iryna mitt under brinnande krig och har sedan dess hunnit skaffat hund. Han säger att de inte kommer att låta kriget hindra dem från att skaffa barn när de är redo. När jag frågar vad de slåss för är hans svar enkelt: ”Vi vill bara behålla det land som är vårt, vi är inte intresserade av något annat land”.

Trots den mörka situationen är humorn ständigt närvarande. Ihor visade stolt bilder på sin Milou-liknande terrier. ”Hunden är en del av min PTSD-behandling” skämtar han. Hans sneda leende visade att uttalandet inte bara var på skoj.

Under de månader som Edvard vistades i Ukraina fick jag och mina vänner uppleva de civila ukrainarnas vardag – som nästan alla har nära och kära vid fronten. Man kan bara skriva ”var försiktig” så många gånger, sen blir kommunikationen som den är mest mellan vänner. Opassade skämt, bilder på vad man äter och korkade kommentarer. Humorn blir ett sätt att hantera eländet. Precis som vanligt i livet.

Edvard tyckte att det var hysteriskt kul att skicka bilder på undermåliga ukrainska toaletter. Ibland var toalettringen borta, andra gånger hittade han utedass som lutande mer än det berömda tornet i Pisa. Ofta tog han sig an att recensera toaletterna efter tycke och smak. Den sista bilden han skickade kom också att föreställa en offentlig toalett någonstans i närheten av fronten. Efter en kort beskrivning av kakel och spolknappar avslutade han: ”Pluspoäng för att man kan ställa biran någonstans när man gör sin grej, minuspoäng för ej fungerande avlopp.” Det var det sista vi hörde från honom.

Frihet att leva sitt liv och har roligt står i skarp kontrast till den framtid som väntar om Ryssland vinner. Då finns ingen som helst chans för friheten att bestå. Kampen handlar inte om en gränsvist eller geopolitiska intressen. För Ukraina är detta ett existentiellt krig, där alternativet till seger inte är en kompromiss, utan ett fullständigt utplånande av den frihet och identitet som landet så desperat försvarar. Den ryska statens sanna ansikte, och den framtid som väntar ett besegrat Ukraina, illustreras med fruktansvärd tydlighet i berättelserna från de som överlevt rysk fångenskap.

En av dessa är Vladyslav Zadorins. Han var en av de soldater som stationerats på Ormön och vars trotsiga svar till det ryska krigsfartyget Moskva – ”Russian warship, go fuck yourself” – blev en global symbol för ukrainskt motstånd. Efter att ammunitionen tagit slut tillfångatogs han och hans kamrater. För Vladyslav följde en 679 dagar lång nedstigning i ett helvete som avslöjar den ryska krigföringens innersta väsen.

De första två veckorna, i ett fängelse i Sevastopol, var förhållandevis drägliga. De ryska vakterna, övertygade om att Ukraina skulle falla inom några dagar, behandlade fångarna som framtida kollaboratörer. De fick tillräckligt med mat och fick till och med se på tv. Men när den snabba segern uteblev, förändrades allt. Fångarna fördes

”Hunden är en del av min PTSD-behandling” skämtar han. Hans sneda leende visade att uttalandet inte bara var på skoj.

till Kursk, under överseende av den ryska federala avrättningsmyndigheten. Här ersattes den relativa mildheten med systematisk och sadistisk tortyr.

Vladyslav beskriver en vardag av omänsklig brutalitet. Elektroder kopplades till fångarnas bröstvårtor och könsorgan. Nålar trycktes in under deras naglar. De utsattes för våldtäkter med batonger och fick sina huvuden slagna med flaskor. Maten bestod av kokta, mögliga potatisskal som de hade två minuter på sig att äta. En dusch varade i tio sekunder. Hungern, säger Vladyslav, var det allra värsta. Den muskulöse soldaten, som vägde 120 kilo när han tillfångatogs, vägde 60 kilo när han frigavs. Han överlevde genom att äta möss, tvål, tandkräm och toalettpapper.

Den fysiska tortyren ackompanjerades av en lika brutal psykologisk krigsföring. Fångarna tvingades läsa hundratals ryska propagandaböcker och förhördes sedan på innehållet. De fick höra att Ukraina hade fallit och att den ryska armén var på väg in i Polen. De tvingades erkänna brott de inte begått. En av Vladyslavs kamrater fick sina ögon intryckta för att han vägrade.

Vladyslav Zadorins berättelse är inte unik. Den är ett fönster in i den värld som Ryssland vill påtvinga Ukraina. Det är en värld utan sanning, utan värdighet, utan mänsklighet. Det är den totala antitesen till de livfulla gatorna i Kyiv, till modeskaparen som förverkligar sina drömmar, till entreprenören som innoverar på en fri marknad, och till soldaten som skämtar om toaletter för att behålla sitt förstånd. Det är insikten om detta mörker som gör försvaret av friheten så kompromisslöst. Det handlar inte längre om att försvara ett territorium, utan om att försvara rätten att existera som en fri människa.

När jag lämnar Ukraina är det med en djupare förståelse för Edwards val. Han såg ett samhälle som, trots sina brister, var värt att försvara. Ett samhälle som vägrade låta sig definieras av sin fiende, som insisterade på att leva, skapa och innovera mitt i krigets mörker. Det är slitna ord, men de blir inte mindre sanna: Ukraina försvarar inte bara Ukraina. I skyttevärnen längs fronten sitter vanliga grabbar och tjejer. De flesta kommer inte från Uppsala, men alla har de pinnfåttats på dagis. Får de några minuter över skickar de toalettrecensioner till sina nära och kära. När som helst kan allt vara över. Deras kamp är en kamp för rätten att få ha en framtid där de återigen kan slösa bort sin tid på något så meningslöst och underbart som en fåktningssmatch med pinnar.

Vladyslav Zadorins berättelse är inte unik. Den är ett fönster in i den värld som Ryssland vill påtvinga Ukraina. Det är en värld utan sanning, utan värdighet, utan mänsklighet.

OHLIN institutet

STIFTAT I BERTIL OHLINS ANDA.
VERKAR I SVENSK LIBERAL TRADITION.

Om stiftelsen Bertil Ohlininstitutet

Ohlininstitutet är en partipolitiskt oberoende liberal tankesmedja. Institutet är en plattform för att stimulera och fördjupa liberal idédebatt, det innebär att olika åsikter ges plats och att institutet inte nödvändigtvis delar de åsikter som framförs. Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet grundades 1993 för att ”stimulera vetenskaplig forskning kring de liberala idéerna och deras tillämpning på samhällsförhållanden i Sverige och världen.”

Institutets finansiering

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet finansieras främst av bidrag från ägarstiftelser inom liberal press. Genom åren har vid enstaka projekt även andra finansörer förekommit.

Internationellt samarbete

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet är medlem i den europeiska liberala tankesmedjan ELF (European Liberal Forum).

Föreläsningar

Varje år arrangeras Bertil Ohlinföreläsningen och Wbbleföreläsningen där svenska och internationella föreläsare ger ett bredare perspektiv på aktuella och tidlösa politiska problem.

Plattform för idéer

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet bidrar till att fördjupa och stimulera den svenska liberala idédebatten, samt ge nya liberala debattörer möjlighet att göra sig hörda. Det kan ske i olika format såsom böcker, skrifter, seminarier, poddar och filmer.

Uppsatstävling

Stiftelsen Bertil Ohlininstitutet arrangerar årligen en uppsatstävling inom samhällsvetenskapliga ämnen för studenter på C- och D-nivå.

Debattörspris

Bertil Ohlininstitutet delar årligen ut ett debattörspris. Priset syfte är att stimulera seriös debatt kring viktiga frågor.

Kontakt

ohlininstitutet.se

Christer Nylander, ordförande

kansliet@ohlininstitutet.se